

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 94(477)

Рада МИХАЙЛОВА,
 orcid.org/0000-0002-7264-0205
 доктор мистецтвознавства, професор
 Київського національного університету технологій та дизайну
 (Київ, Україна), radami1818@gmail.com

ПРО НАУКОВІ ДЕФІНІЦІЇ «МИСТЕЦЬКА» ТА «ХУДОЖНЯ» ШКОЛА

У статті розглядаються соціальний, історико-культурний і художньо-мистецький аспекти одного з провідних суспільних феноменів – школи, що демонструє досить значний спектр інтересів освітян, істориків, мистецтвознавців, культурологів. Аналіз школи в контексті мистецького процесу, основу якого становить творчий досвід, накопичення та засвоєння знань і навичок, методики їх використання й поширення, дає змогу виявити особливості поняття «мистецька» та «художня» школа. У підсумку основним висновком є в одному випадку – це загальноосвітня сфера, спрямована до універсально-естетичного виховання, в іншому – сфера фахово-спеціалізованого навчання, спрямованого до набуття професійно-академічного рівня освіти.

Ключові слова: образотворче мистецтво, художня школа, мистецька школа, художня практика, мистецький процес, художнє виховання, мистецтвознавство.

Rada MYKCHAILOVA,
 orcid.org/0000-0002-7264-0205
 Doctor of Art Criticism, Full Professor
 Kyiv National University of Technology and Design
 (Kyiv, Ukraine), radami1818@gmail.com

ABOUT SCIENTIFIC DEFERENCE “ART SCHOOL” AND “ARTISTIC SCHOOL”

The article deals with the social, historical and cultural and artistic and artistic aspects of one of the leading social phenomena a school, that demonstrates a fairly significant range of interests of educators, historians, art historians, cultural scientists. The analysis of the school in the context of the artistic process, based on creative experience, the accumulation and acquisition of knowledge and skills, the methods of their use and distribution, allows us to identify the features of the concept of “art school” and “artistic school”. As a result, in one case, this is the general educational sphere, aimed at universal aesthetic education, in the other – the field of professional-specialized education, aimed at acquiring the vocational and academic level of knowledge. The relevance of this topic is evidenced by the appeal of its educators, historians, art historians, whose scientific studies make up quite a considerable spectrum of interests and approaches. In particular, historical and pedagogical intelligence considers this problem as a spatial-temporal, educational, artistic-pedagogical, academic, artistic-aesthetic, aimed at forming the spirituality of the individual, in accordance with the National Doctrine of the Development of Education in Ukraine in the XXI-st Century. and the concept of general secondary education at the stage of transformation of Ukrainian schooling, polyphysical education, in the historical key, for example, decorative arts and crafts. Modern art studies the historical foundations of artistic education in Ukraine, the traditions of artistic schools of Ukraine, their regional features in Kyiv, Cherkasy region, and Kirovograd region. The importance of “artistic schools” is emphasized in the review of the ten-year development of the Kiev Museum of Contemporary Art as an element of the overall creative process. Instead, the overwhelming majority of the publications in which the authors relate to the notion of artistic school prevails in the historical approach, while the theoretical statements on this issue are almost absent. In this article the practical experience of the art arts schools is analyzed, on the basis of which a number of theoretical generalizations are proposed, namely, the formation of a scientific definition of art-related concepts “art school” and “artistic school”, ascertaining their aspects on the basis of systematization of data on artistic education, artistic practice and creative process.

Key words: fine arts, art school, artistic school, artistic practice, artistic process, artistic education, art studies.

Постановка проблеми. Одним із важливих загальнонаукових питань є поняття школи як соціального та культурно-мистецького феномена. У контексті мистецького процесу художня школа, зокрема, є виразником творчого досвіду, накопичення знань і навичок, їх засвоєння та поширення серед сучасників і прийдешніх поколінь. Про

актуальність цієї теми свідчить звернення до неї освітян, істориків, мистецтвознавців, чії наукові дослідження становлять досить значний спектр інтересів і підходів.

Аналіз досліджень. Чи не найбільшу частину серед них нині відомих становлять історико-педагогічні розвідки. До кола освітньо-педагогічних

належать, зокрема, публікації, які порушують цю проблему як просторово-часову (Коновець, 2003), навчально-виховну, художньо-педагогічну, академічну (Русакова, 2010), художньо-естетичну, націлену на формування духовності особистості, згідно з Національною доктриною розвитку освіти України в XXI ст. та концепції загальної середньої освіти на етапі трансформації українського шкільництва (Масол, 2018), поліхудожню освіту (Золотарьова, 2011). В історичному ключі, зокрема, на прикладі декоративно-прикладного мистецтва та художніх промислів спробу аналізу поняття «вища художня освіта» здійснила С. Федоренко. У сучасних умовах розкрито історичні засади художньої освіти в Україні (Шмагало, 2005; Сторчай, 2009), досліджено традиції та особливості практики художніх шкіл України (Соколюк, 1979; Старченко, 2013; Половець, 2014), їх регіональну специфіку (Фомічова, 2014), в тому числі Києва (Антонець, 2010; Лисенко, 2010), Черкащини (Русакова, 2016), Кіровоградщини (Красюк, 2013).

Сутність терміна «мистецька школа» є предметом розгляду А. Ревенко в огляді десятирічного розвитку Київського музею сучасно мистецтва (2010), яка слушно відзначає важливість змісту цього поняття для творчого процесу.

Натомість у більшості публікаціях, у яких автори торкаються поняття мистецької школи, переважає історичний підхід, тоді як теоретичні виклади із цієї проблематики майже відсутні. Зважаючи на важливість означеного питання для формування базових мистецтвознавчих уявлень, сучасного термінологічного апарату загалом і наукового глосарію зокрема, воно потребує більш докладного розгляду та визначення, тобто формування як конкретної дефініції.

Мета статті полягає в зіставленні практичного досвіду діяльності образотворчих мистецьких шкіл і теоретичних узагальнень, а саме формування наукового визначення мистецтвознавчих понять «художня школа» та «мистецька школа», з'ясування їх аспектів на основі систематизації даних щодо художньої освіти, мистецької практики і творчого процесу (Михайлова, 2018: 75–76).

Виклад основного матеріалу. Появу шкіл у III–II тис. до н.е. в Індії (кастові), Китаї (сільські общинні), Єгипті (школи писців) зумовила потреба в людях, що володіли письмом. Європейська школа, пов'язана з античною наукою, виникла в Давній Греції. В Елладі існували дві системи шкіл – спартанська й афінська. Спартанська «агела» виховувала суворих, безжальних воїнів, однак на дозвіллі віталися спів і гра на музичних інструментах. В афінській школі, метою якої була гармонійно

розвинена особистість, внутрішньо та зовнішньо досконала людина, окрім читання, письма, лічби, політики, філософії, вчителі-дидаскали (від «дидаско» – «навчаю») та вчителі-педотриби (вихователі) навчали мистецтву п'ятиборства (біг, стрибки, боротьба, метання диска і списа), а також ораторського мистецтва, поезії, співу й музики. Вихована та освічена людина володіла кіферединою – мелодекламацією.

Високу освіту греки отримували в школах відомих філософів та ораторів за чималу оплату. Школи Сократа, Платона, Аристотеля, Цицерона, Квінтіліана, позначені особистістю їхніх лідерів, можна назвати прототипами творчих лабораторій чи майстерень, де разом із професійними знаннями молода людина отримувала установку на життя, світогляд, естетичне виховання тощо. Спілкування з видатним мислителем, право долучитися до його знань, умінь, життєвого досвіду розцінювалися як справжня культурна цінність, духовне надбання. Донині актуальними залишаються ідеї про моральне самовдосконалення Сократа (469–399 до н.е.), який славився вмінням вести евристичну бесіду, що розвивала мислення, самодіяльність, розумову активність. Державницьким підходом до освіти відрізнявся його учень Платон (427–347 до н.е.), який поширював ідею про майбутнє царство добра й світла. Праці Платона «Держава» і «Закони» не втратили суспільного значення донині. Видатний учень Платона Аристотель (384–322 до н.е.) виховував Олександра Македонського. У 335 р. до н.е. він заснував в Афінах школу – лікей, форма якої дійшла до нашого часу у вигляді ліцею.

Слово «школа» в буквальному перекладі з давньогрецької – *σχολή* – означала «дозвілля, відпочинок», згодом у значенні «вільне проведення часу», пізніше – «заняття на дозвіллі». Таку форму навчання після греків запровадили римські філософи, наприклад, Плутарх (I–II ст. н.е.), філософські бесіди якого вважалися навчальними. Отже, «школа» почала означати «ті, кого повчають» (Ушаков, 1940, т. 4). В українську мову назва «школа» потрапила з польської szkola (через латинську schola). Нині поняття «школа» в практичному сенсі передбачає наявність навчального закладу початкової, середньої, вищої або спеціальної/спеціалізованої, наприклад, художньої освіти. Відвідання школи має на меті опанування сумою певних знань, що набуваються за допомогою вивчення низки навчальних предметів і підтверджується свідоцтвом про базову освіту.

Сучасне поняття «школа» поєднує різні смислові аспекти, а саме: уявлення про систему загаль-

ної освіти, сукупність навчальних закладів; приміщення, де знаходиться заклад; колектив учнів навчально-виховного закладу; учнів і вчителів такого закладу; спеціальний навчальний заклад, училища, курси тощо, де здобуваються професійні знання, кваліфікація; набування знань, досвіду, навичок, а також сам набутий досвід, практичні знання; форми поширення досвіду й підвищення загального культурного рівня; набуття життєвого досвіду; система практичних прийомів вивчення, засвоєння чого-небудь; оволодіння чимось; напрям у науці, мистецтві, літературі, суспільно-політичній думці (Ожегов, 1986), навчально-виховний заклад, система освіти, набутий досвід, напрям у науці, мистецтві, пов'язаний із єдністю основних поглядів, спадкоємністю основних принципів, методів творчості (Безклубенко, 2010).

Щодо визначення поняття «художня школа» суттєвий аспект має науковий, літературно-художній і суспільно-політичний напрям, якому належать певні відмінні властивості (Ушаков, 1935). Водночас художню школу сприймають також як керівництво вивченням конкретного мистецтва, що зазвичай нашаровується на її баченні як літературного, філософського або художнього напрямку, котрий має послідовників (Чудинов, 1910).

Поняття школи в мистецькому процесі передбачає комплексне уявлення про художній напрям, течію, представлені групою учнів і послідовників певного художника. Наприклад, венеціанську школу вважають однією з основних ренесансних живописних шкіл Італії часів патриціанської республіки Венеції, великого торговельного центру Середземномор'я (др. пол. XV–XVI ст.). У творах венеціанської школи виражено усвідомлення чуттєвої повноти земного буття, притаманне ренесансному світогляду, переважання живописного начала, досконале володіння виразними засобами олійного живопису, увага до проблем колориту. Історія венеціанської школи живопису демонструє процес її формування впродовж низки століть. Так, ранній венеційський живопис (XIV ст.) відрізняє декоративна орнаментальність, святкова звучність фарб, поєднання готичних і візантійських традицій (Лоренцо й Паоло Венеціано). На початку ренесансу (сер. та кін. XV ст.) вона збагатилася флорентійськими впливами (брати Віваріні, Якопо і Джентіле Белліні, Вітторе Карпаччо, К. Кривеллі, інш.), що посилювало світське начало та реалізм у передачі простору й об'єму. Традиційні релігійні сюжети почали трактуватися як оповіді про звичайне життя людини. Творчість Антонелло да Мессіна та Джованні Белліні підготувала перехід до мистецтва Високого Від-

родження з його прагненням до створення узагальненої картини світу, у якій людина існувала в природній гармонії з одухотвореною природою.

У перш. пол. XVI ст. у творчості Джорджоне й Тиціана венеційська школа живопису досягла розквіту. У лірично-споглядальних жанрово-пейзажних творах Джорджоне гармонійні чуттєві образи, тональні переходи та ритмічна узгодженість створювали відчуття високої поезії, тоді як Тиціан привніс до венеційської школи глибину й гостроту портретних характеристик, звучність і насиченість колористичної гами, а згодом емоційну силу драматичного конфлікту.

У роботах майстрів др. пол. XVI ст. венеціанців П. Веронезе та Я. Тінторетто посилювало драматичне відчуття динаміки й безкінечності природи, що передавали духовні пориви людських мас. У сценах сільського життя майстри венеціанської Тераферми (область материка, прилегла до Венеції), зокрема Я. Бассано, стверджували красу і значність селянської праці й побуту.

У мистецтві венеційських майстрів кін. XVI ст. склалися нові художні принципи, які вплинули на розвиток європейського мистецтва XVII ст., зародилися нові жанри – історичний, батальний, груповий портрет, хоча загалом у XVII ст. венеційська школа зазнала творчого спаду. Її провідними митцями в цей час були Д. Фетті, Б. Строчці, Я. Лісса, які поєднували прийоми живопису бароко та реалізм караваджизму.

Новий злет Венеційської школи відбувся у XVIII ст., коли Венеційська республіка стала одним із головних центрів розділеної чужоземцями Італії. На цей період припав розквіт монументально-декоративного живопису, що поєднав святковість із просторовою динамікою та витонченістю колориту, як у творчості Дж. Б. Тьєполо, жанровий живопис (Дж. Б. Пьяцетта, П. Лонгі), архітектурний пейзаж (так звана ведута), документальне відтворення видів Венеції (Дж. А. Каналетто, Б. Беллотто). Ліризм та інтимність відрізняли камерні пейзажі Ф. Гварді, що тонко передавали поетичну атмосферу повсякдення Венеції. Притаманний венеціанським художникам інтерес до передачі світлоповітряного середовища передував пленерним пошукам живописців XIX ст.

Перегляд процесу формування й становлення венеційської школи свідчить, що мистецька школа утворюється групою художників, близьких за творчими принципами і творчою манерою. У такому випадку термін «школа», що застосовується до живопису, скульптури, архітектури, передбачає стилістичну своєрідність і виразність

щодо конкретного міста або певної області в більш-менш точних стилістичних і хронологічних межах (напр., щодо венеційської школи, це XIV–XVIII ст.), що має стосунок до національного мистецтва цілої країни (італійське мистецтво) і відрізняє його від інших яскравими своєрідними рисами. Щодо поняття «художня школа» його смислове наповнення, на наш погляд, звернуте до освітянського завдання виховання почуття прекрасного, прищеплення естетичного смаку, розуміння загальних особливостей явищ мистецтва, його природи та закономірностей розвитку.

Висновки. Узагальнюючи дані щодо явища та поняття «школа», наголосимо, що ця дефініція, відповідно до визначення художньо-мистецьких

аспектів, може трактуватися так: 1. спеціальне місце навчання із цілеспрямованим змістовим контентом; 2. передача професійного досвіду, майстерності й умінь, поєднаних із конкретними світоглядно-філософськими уявленнями про світ та образотворче мистецтво; 3. свідоме дотримання традицій, у тому числі композиційних і стильових, у системі: а) географічно-локаційного порядку (напр., французька школа, регіональна школа, венеціанська школа), б) персоніфіковано-локаційного порядку (напр., школа П. Рубенса, майстерня І. Кавалеридзе), в) фахово-локаційного порядку (напр., академічна школа, скульптурна школа, дизайнерська школа, архітектурна школа) тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Михайлова Р. Мистецька школа як явище та поняття. Четверті Платонівські читання: тези доповідей Міжнародної конференції. Київ: НАОМА, 2018. С. 75–76.
2. Художня освіта. URL: <http://vseslova.com.ua/word>.
3. Фомічова М. Регіональна специфіка формування професійно-мистецьких шкіл в Україні URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/16922/15-Fomichova.pdf?sequence=1>.
4. Pallucchini R. La pittura veneziana del cinquecento. Novara, 1944. V. 1–2.

REFERENCES

1. Mikhailova R. Art School as a phenomenon and concept, The fourth Platonovsky reading, Abstracts of the International Conference. Kyiv, 2018, p. 75–76.
2. Artistic education [Electronic resource.] – Access mode: <http://vseslova.com.ua/word>.
3. Fomichova M. The regional specificity of the formation of vocational schools in Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/16922/15-Fomichova.pdf?sequence=1>.
4. Pallucchini R. La pittura veneziana del cinquecento, v. 1–2, Novara, 1944, 142 s.